

ХУСУСИЯТҲОИ ҶАҶОНИШАВИИ ҶАРАКАТИ САРМОЯ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

Қосимова М.И., Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Калимаҳои калидӣ: фирори сармоя, ҳаракати сармоя, ҷаҳонишавӣ, хавфҳои сармоягузорӣ, шаклҳои фирори сармоя, фазои сармоягузорӣ.

Ба роҳҳои асосии ҳамгироии иқтисодии милли ба иқтисоди ҷаҳонӣ, ҳаракати байналмилалӣ сармоя тааллуқ дорад, ки кадоме ҷараёни захираҳои сармоягузорӣ, ба даст овардани ғоидаи барзиёд, интиқоли иқтидорҳои истеҳсоли ва технологияҳои пешрафта, афзоиши нуфуз ва назорати субъектҳои қабулкунандаи сармоя ва ба бозорҳои фурӯш наздик шудани истеҳсолотро таъмин менамояд [6, с. 46]. Ба даст овардани ғоидаи ғоидаи шартӣ, шароити нисбатан камхарҷи истифодаи сармоя, ҳадафи ҳаракати байналмилалӣ сармоя мебошад. Яке аз хусусиятҳои барҷастаи тамаддуни имрӯза ҳаракати байналмилалӣ сармоя мебошад. Дар чунин ҳолатҳо, қолибияти сармоягузори кишваре, ки сармояро қабул мекунад, нақши ҳалкунанда дорад. Тибқи ақидаи Л.И. Абалкин, дар шароити ҷаҳонишавӣ, ҳаракати ҷаҳонӣ сармоя омили асосии афзоиши байналмилалӣ истеҳсолот, баланд бардоштани сатҳи шуғл, суръати афзоиши иқтисодӣ ва захираҳои қувваи корӣ буда, ба рушди бозори молиявӣ мусоидат мекунад ва аз ин рӯ, ба навсозии иқтисодии ҷаҳонӣ дар маҷмӯъ ташвиқ мекунад [1, с. 68]. Ҷаҳонишавӣ байналхалқии молиявӣ самаранокиро ба таври истисноӣ баланд мебардорад, вақте ки он бо сиёсатҳои, ки хавфи ахлоқӣ, интиқоли номусоид, “таъсири издиҳом” ва тамоми мушкилиҳои ба он алоқамандро ҷудо мекунанд, ва таъсири эҳтимолии зараровари онҳоро мекушоянд. Пешбинӣ шудааст, ки маҳз чунин сиёсат бояд тафаккур ва танзими қобили қабул, оқилонро ба роҳ монад, ки бо таъсиси дақиқи ҳадди ниҳии додани қарзҳо ва амонатҳо ҳамчун карда шавад, то ки миқёс барои иштирокчиёни бозори молиявӣ, ки хавфи хеле баландро ба дӯши худ гузоштаанд ва мушкилоти эҳтимолии пардохт накарданро коҳиш медиҳанд, фишурда шавад [2, с.78]. Дар ин замина, омӯхтани самтҳои таъсири равандҳои ҷаҳонишавӣ ба зудҳаракатии сармоя хеле қолиб аст:

1. Ҷаҳонишавӣ таҳассус ва тақсмоти байналмилалӣ меҳнатро тақвият мебахшад. Дар доираи он имконот ва захираҳои самараноктар ҷойгиранд, ки ин дар ниҳоят ба баланд шудани сатҳи миёнаи зиндагӣ ва баланд бардоштани неқӯаҳволии сокинон мусоидат мекунад (бо хароҷоти нисбатан кам).

2. Афзалияти муҳими равандҳои ҷаҳонишавӣ сарфа дар бузургии истеҳсолот ба ҳисоб меравад, ки метавонад хароҷотро коҳиш диҳад ва ба паст шудани нархҳо мусоидат кунад ва аз ин рӯ, ба пешрафти устувори иқтисодӣ оварда мерасонад.

3. Ҷаҳонишавӣ ба рушди минбаъдаи технологияҳои нав ва тақсмоти онҳо дар байни давлатҳо, бо тақвияти рақобат тарғибу ташвиқ мекунад.

4. Ҷаҳонишавӣ ба амиқтар шудани рақобати байналмилалӣ мусоидат мекунад. Дар иқтисоди ҷаҳонӣ, равандҳои ҷаҳонишавӣ, беш аз ҳама, барои харидорон ғоидаоваранд, зеро рақобат ба онҳо ҳуқуқи интиқоли ва паст кардани нархҳо медиҳад.

Дар ин раанд пеш аз ҳама, баъзе тарафҳо бояд ба натиҷаҳои манфӣ мансуб дониста шаванд:

- пешгуинашаванда будани шароити хоҷагидорӣ ва пайдоиши бӯхронҳои гуногуни иқтисодӣ ё молиявӣ, ки ба иқтисодии тамоми кишварҳои ҷаҳон таъсир мерасонанд. Хусусан дар бозорҳои молиявӣ, ин афзоиши амалиёти кӯтоҳмуддати ҳанотӣ (спекулятивӣ) дар бозори сармоя аст;

- истиқлолияти иқтисодӣ ҳамчун аломати қудрати кишварҳои мухталиф ва имконоти танзими иқтисодии давлатҳои мувофиқи милли, ки вобастагии бештар аз ШТМ “хеш” ва хоричӣ пайдо мекунанд, равандҳои ҷаҳонишавиро коҳиш медиҳанд;

- ҷаҳонишавӣ, равандҳои анъанавии танзими давлатии иқтисодӣро ба таври назаррас таскин дода, боиси таъсиси механизмҳои байналмилалӣ ва ҳатто механизмҳои миллии танзим нагардид, ки норасоии дар натиҷаи он ба миён омадаро рӯйпӯш намояд.

Яке аз қонуниятҳои асосии ҳаракати сармоя дар шароити ҷаҳонишавӣ дар номутобиқатии байнисоҳавӣ ва байнидавлатӣ таҷассум ёфтааст, ки маънои тағйирот ба таъиноти ҷараёнҳо дорад: афзоиши ҳиссаи сармояи содиротӣ аз як кишварҳои саноатӣ ба кишварҳои дигар; амиқтар

кардани нақши содироти сармоя дар шакли қарз (кредит) аз ташкилотҳои байналмилалӣ молиявӣ ва шакли вомҳои давлатӣ [10., с.72].

Ғайр аз он, дар раванди таҳқиқот ҳолатҳои зерини диверсификасияи гардиши сармоя ошкор карда шуд:

- дар афзун намудани амалияи ҳаракати иловагии сармоя тавассути амалисозии нархгузорӣ, минтақаҳои офшорӣ, созишномаи “ҳокистарӣ” ва ҳанногӣ дар биржа;
- паст шудани самаранокии танзими макроиктисодии мутаҳаррикии сармоя;
- пайдоиши субъектҳои нави танзими ҳаракати сармоя - давлатҳо, чамъиятҳои трансмиллӣ ва иттиҳодияҳои байналмилалӣ молиявӣ;
- коҳиш ёфтани марҳилаи гардиши сармоя аз ҳисоби ҷорӣ намудани технологияҳои муосир, инчунин технологияҳои иттилоотӣ илова бар раванди истеҳсолот, дар менечмент ва логистика [11, с.96].

Бояд ёдовар шуд, ки дар шароити ҷаҳонишавии ҳаракати сармоя тавассути воситаи тақвият додани ҳамоҳангӣ ва таъсири мутақобилаи кишварҳо дар соҳаи муносибатҳои молиявӣ, афзоиши аҳамияти ҳаракати байналмилалӣ сармоя, зиёдшавии манбаъҳои даромад ва тақсмоти дороиҳо дар дигар кишварҳо таҷассум меёбад. Дар заминаи он, ҳаракати бемамониати асёр, сармоя, мутаҳаррикии онҳо аз сарҳади миллӣ, ки натиҷаи он таъсиси бозорҳои ҷаҳонӣ молиявӣ ва иттиҳодияи ҷаҳонӣ мебошад. Барои дақиқӣ бояд қайд кард, ки ҷаҳонишавии ҳаракати сармоя, дар маҷмӯъ, барои кишварҳои лозим мебошад, ки меҳоханд фоидаи худро аз дарачаи хурд то миёна афзун ва мустақкам кунанд, ва он барои баланд бардоштани устуворӣ дар давлатҳои пешрафтаи саноатӣ пешбинӣ шудааст [4, с. 63].

Дар айни замон, мутаҳаррикии сармоя ҳамчун як раванди мутассили ҷаҳонӣ дар иқтисодиёт муайян карда мешавад, ки тамоми соҳаҳои фаъолияти иқтисодии кишварҳоро фаро мегирад. Қисми зиёди захираҳои молиявии замин дар давлатҳои мутамаддин мутамарказонида шудаанд. Манбаъҳои молиявӣ ба ташкилотҳо, шахсони воқеӣ, ширкатҳои байналмилалӣ ва миллӣ, кишварҳои мансубанд. Ин манбаъҳо дар байни давлатҳои нобаробар тақсим карда шудаанд ва аз ин рӯ, дар байни онҳо устуворона ҳаракат мекунад. Ин ҳаракати манбаъҳои молиявӣ амсилаи ҳаракати байналмилалӣ сармояро мегирад [7, с.45].

Заминаҳои муҳими ҳаракати сармоя дар ҳолатҳои зерин инъикос меёбад:

- изофаи нисбии он дар кишвар, вақте ки номувофиқатии байни қисмҳои сармоя ва имконияти истифодаи оқилонаи он дар дохили давлат ошкор карда мешавад;
- нокифоягии талабот ба сармоя ва таъминоти он дар минтақаҳо ва давлатҳои гуногуни ҷаҳон.

Шароитҳои пешбинишуда ба ҳаракати сармояи зарурӣ дар он ҳолатҳои тақия мекунад, ки давлати содиркунанда эҳтиёҷоти худро ба истеъмоли дохилӣ эҳсос мекунад. Дар ин ҳолат, чун қоида, вай ба сӯи мақсадҳои дигар ҷидду ҷаҳд мекунад.

Ҳадафи муҳимтарини содироти сармоя дар муддати тӯлонӣ “худинкишофӣ”-и он, яъне ба даст овардани фоидаи иловагӣ буд. Дар айни замон, дар сиёсати содироти сармоя далелҳои нави мураккаб пайдо шудаанд. Дар ин раванд вазифаҳои зерин нақши аввалиндарачаро ишғол мекунад:

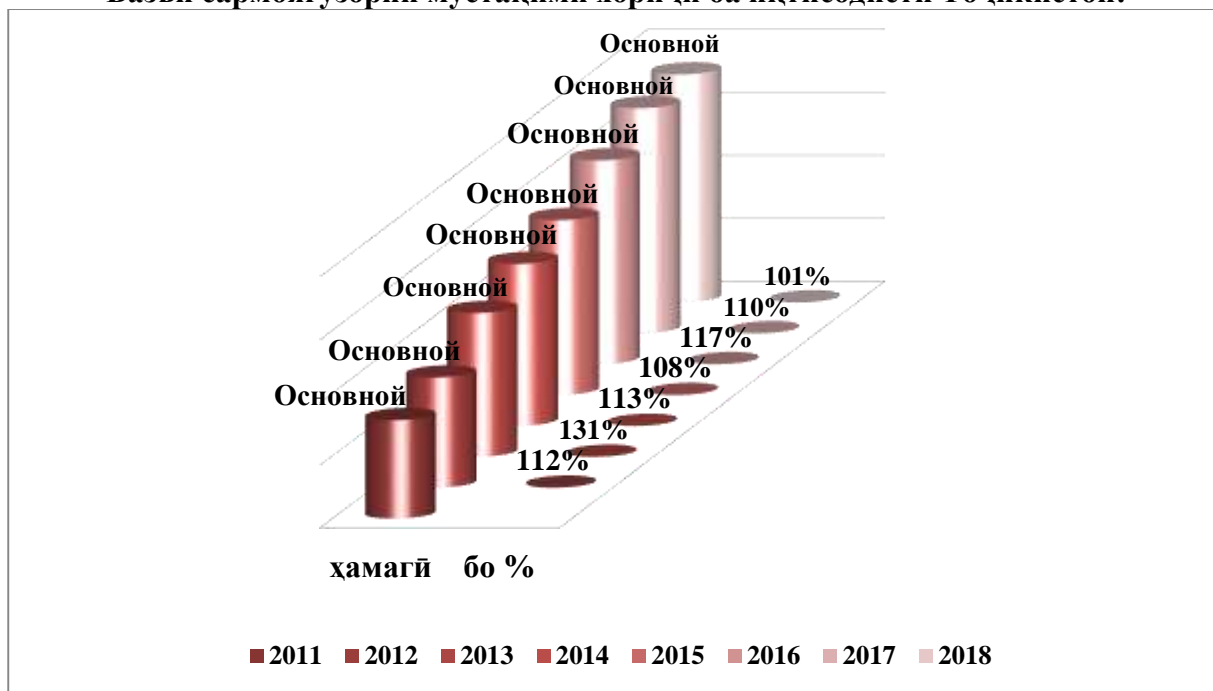
- таҳқиқ ва нигоҳдории “нишонаҳо”-и шахсӣ дар савдои байналмилалӣ гуногун;
- шомилшавӣ ба таҷрибаи илмӣ-техникӣ ва идоракунии дигар кишварҳо;
- азхудкунии монеаҳои гумрукии баъзе давлатҳои ҳамчун хати даҳолат ба бозорҳои дохилӣ “аз дохил”;
- фароҳам овардани шароит барои ба бозорҳои хориҷӣ ворид намудани молҳои ватанӣ.

Хусусияти хоси ҳаракати ҷараёни байналмилалӣ сармоя капитал таҷассум меёбад. Кишвар ба бузургтарин содиркунандаи захираҳои пулӣ мубаддал мегардад, баробари ин, вазифаҳои танзим, назорат ва ҳавасмандгардониро дар раванди содироти намудҳои гуногуни сармоя фаъолона иҷро мекунад. Вобаста ба пасандозҳои воқеии хориҷӣ, кишвар ҳукуки маҳдудиятҳои гуногунро барои худ нигоҳ медорад, ки ба ҳифзи манфиатҳои миллӣ нигаронида шудаанд. Хос аст, ки содироти сармоя ба хориҷи кишвар дар сатҳи пасттарин нисбат ба воридшавии сармояи хориҷӣ ҳамоҳанг карда мешавад [9, с. 66]. Махсусан, ҳисси давлат афзоиш ёфт, ки шаклҳо ва усулҳои нигоҳ доштани тавсеаи сармояи давлатиро дар хориҷи кишвар дар

охири солҳои 1998 такмил медиҳад. Бухрони молиявии охири солҳои 1998-ум. ба кохиш ёфтани вуруди сармояи хусусӣ (ба истиснои сармоягузори мустақим) ва ҳиссаи субсидияҳои давлатӣ дар маҷмӯи имкониятҳои, ки ба кишварҳои рӯ ба тараққи меафтанд, ба миён овард. Дар ин шароит, аҳамияти агентҳои содироти кредитии давлатӣ ва суғурта, инчунин дигар муассисаҳои молиявӣ афзудааст. Бо вуҷуди ин, агар қаблан чунин агентҳо асосан бо кредитҳои содиротӣ ва суғуртаи қарзҳои содиротӣ машғул мешуданд, дар айни замон, онҳо аксар вақт ба интиқоли маблағҳои асосӣ ва субсидияҳо барои лоиҳаҳои дарозмуддат нигаронида шудаанд.

Бояд қайд кард, ки таъмини ширкатҳои давлатӣ бо сармоягузориҳои хориҷӣ тақрибан 30,0% амалиёти агентҳои содиротиро дар миёнаи солҳои 1998, бо сатҳи миёнаи солҳои муомилот дар ҳаҷми тақрибан 100 млрд. долл. ташкил додааст [10, с. 89].

Вазъи сармоягузори мустақими хориҷӣ ба иқтисодиёти Тоҷикистон:

Чӣ хеле, ки маълумоти диаграмма нишон медиҳанд, дар соли 2018 афзоиши сармоягузориҳои мустақими хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба соли 2011 қариб 2,31 баробар, дар муқоиса бо соли 2013 - 1,6 маротиба афзудааст. Ҳаминтавр, дар се соли охир, ҳаҷми сармоягузориҳои мустақими хориҷӣ тамоюли афзоиш дорад.

Дар айни замон, субсидияҳои асосии кишварҳои тараққиқарда аз ҳисоби ширкатҳои байналмилалӣ зиёд карда шуда, нисбат ба ММД кишварҳои-донор кохиш ёфтааст. Илова бар ин, як қисми субсидияҳои давлатӣ бо шартҳои имтиёзнок бори аввал дар тӯли солҳои зиёд босуръат кохиш ёфтаанд. Тушканов И.М. чунин мешуморад, ки дар давраи муосир ҳар як кишвар, баробари дорои мувофиқати мухталифи андозаи сармояи содиротӣ ва воридотӣ будан, ҳамчун содиркунанда ва воридкунандаи сармоя баромад мекунад. Агар қисми назарраси содироти сармоя нисбат ба ҳаҷми асосии воридот бартарӣ дошта бошад, кишвар ҳамчун “қарздиҳандаи (кредитори) ҳолис” ё “содироти ҳолиси сармоя” тасниф карда мешавад. Кредиторҳои назаррас дар бозори сармояи ҷаҳонӣ то ибтидои асри XXI кишварҳои Тайван, Швейтсария, Нидерландия ва Чопон, ки қарздиҳандагони асосии ваколатдор боқӣ мондаанд, нишон дода шудаанд.

Дар баробари ин, Чопон на танҳо ҳиссаи назарраси хароҷоти марбут ба субсидия кардани барномаҳои барқарорсозии рушди иқтисодӣ дар Осиёи Шарқиро ба зимма гирифт, балки инчунин имкониятҳои қарздиҳиро ба лоиҳаҳои иҷтимоӣ ва инфрасохторӣ бо фоизи пасттарин афзоиш дод [15, с.99]. Вақте ки арзиши воридоти сармоя нисбат ба ҳаҷми содирот зиёд карда шавад, кишвар ба навъи “воридкунандаи сармояи ҳолис” ё “қарзгирандаи ҳақиқӣ” мансуб доништа мешавад. Бузургтарин вомгирандагон ИМА, Арабистони Саудӣ, Канада, Бритониёи Кабир ва Мексика дар солҳои 90-уми асри гузашта буданд. Дар айни замон ИМА, Фаронса, Бритониёи Кабир ва Чопон муҳимтарин содиркунандагони сармоя ба ҳисоб мераванд.

Тағйирнопазирии иқтисодии ҷаҳонӣ метавонад бо чунин ҷараёнҳои номаҳдуди молиявӣ, ба гуфтаи Ҷ.Бхагвати, Д.Родрик ва Д.Стиглицс, “шикаста” шавад, баробари он, зарурати низоми мониторинги сармоя ва дигар маҳдудиятҳо дар тичорати байналмилалӣ дороиҳо ба вучуд орад [4, с. 178]. Соҳаҳои мувофиқи ҷаҳонишавӣ сарфакорона дар сатҳи истехсолот мебошанд, ки имконпазир аст ва метавонад хароҷоти камтар ва нарххоро ба вучуд орад ва аз ин рӯ, ба барқароршавии иқтисод оварда расонад. Ҷанбаи назарраси таъсири ҷаҳонишавӣ ба иқтисодиёти давлат суръати афзоиши сармоягузори мустақими хориҷӣ мебошад, ки он аз вазъи савдои ҷаҳонӣ пеш рафтааст. Бояд қайд кард, ки баланд бардоштани афзоиши рушди иқтисодии кишварҳои пешрафта ҷараёни сармояро ба кишварҳои рӯ ба тараққӣ равона мекунад, ки ин махсусан дар эҳтиёҷоти захираҳои молия ифода ёфтааст [2, с. 122]. Чунин нуқтаи назар ба монанди “фирор”-и сармоя вучуд дорад. Дар маънои маҳдуд, он ҳамчун ҳаракати маҷбурӣ ва ғайриҷашмдошти сармояи кӯтоҳмуддат аз давлат ба хориҷи кишвар фаҳмида мешавад; ба маънои васеъ, он ҳамчун хуруҷи умумии сармоя аз як давлат ба давлати дигар дар шаклҳои мухталиф ва бо мӯҳлатҳои гуногун дар ҷустуҷӯи минтақаҳои ғоидаовар ва бозғайимод фаҳмида мешавад. Сабаби муҳимтарини “фирор”-и сармоя тағйирнопазирии сиёсӣ ва иқтисодӣ дар давлат, тағйирёбии асъори миллӣ, сиёсати бесамари иқтисодӣ, ки таконҳои бӯҳронӣ, зиёдшавии хавфҳои мухталиф, андозҳои назаррас ва таваррумро ба вучуд меоранд.

Тибқи гуфтаҳои боло, бояд шаклҳои минбаъдаи “фирор”-и сармояро возеҳ кард:

- ғайриқонунӣ (нигоҳ доштани ҳиссаи даромади асъори хориҷӣ, даромади гумшуда дар шартномаҳои иқтисодии хориҷӣ, масалан, дар созишномаҳои мубодила, пардохтҳои пешакӣ тибқи созишномаҳои баррасишаванда, содироти пинҳонии сармоя ва молҳо ва ғайра);

- аз манбаъҳои қонунӣ (афзоиши дороиҳои хориҷӣ, бонкҳои муттаҳидшуда), хариди амволи ғайриманқул дар хориҷа, содироти арзшудаи асъори хориҷӣ ва ғайра);

- “чудокунӣ пулҳои ифлос”, ки бо амалҳои ғайриқонунӣ шахсонӣ воқеӣ ва ҳукуқӣ алоқаманданд ва ба ҷараёнҳои молиявӣ қонунӣ ворид шудани онҳо;

- долларикунӣ (долларизатсия) иқтисодиёт ё “фирор”-и дохилии сармоя ба асъори хориҷӣ.

Барои таҳлили андозаи “фирор”-и сармоя дар фаъолияти амалияи ҷаҳонӣ усулҳои зерин истифода мешаванд:

- умумияти ҳисобкунӣ сармояи кӯтоҳмуддат аз бахши шахсии ғайрибонкӣ;

- усули таҳқиқи амиқ ва моддаи зикршудаи тавозуни пардохт.

“Фирор”-и сармоя захираи иқтисодӣ, асосан молиявӣ ва сармоягузори кишварро фаш мекунад, ба зарари назарраси талафоти даромади аз содироти муайяни сармоя (хароҷот, дивидендҳо) оварда мерасонад, амнияти миллиро вайрон мекунад, эҳтимолияти сармоягузори дохилиро коҳиш медиҳад [11, с.123].

Сабабҳои асосии хуруҷи сармоя ба хориҷи кишвар метавонанд инҳо бошанд:

1) шароити умумии номусоид барои рушди фазои иқтисодӣ ва сармоягузорӣ дар кишвар (коҳиш ёфтани суръати афзоиш ва шиддати сармоягузорӣ, суръатёбии ноустувории иҷтимоӣ сиёсӣ, пастравии нишондиҳандаҳои бозор, норасоии назарраси молиявӣ, ақибмондагии инфрасохтори бозорҳои молиявӣ, заифии стандарти давлатии пулӣ ва ғайра);

2) ҷорӣ кардани курси иқтисодӣ дар давлат, ба ғайр аз соҳаи иқтисодии хориҷӣ: афзоиши сарбории андоз, интизори коҳиши нархи пули миллӣ, стратегияи кредитии мустақкам ва ғ. (сиёсати қурби баланди сомонӣ, ки муддати тӯлонӣ аз ҷониби Бонки миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ гардонидани мешавад, ба гузоштани маблағ ба доллар ва хуруҷи сармоя аз давлат мусоидат менамояд);

3) ҷиноят ҳисобидани фаъолияти иқтисодӣ, амният ва самаранокии назарраси қонунгардонии даромадҳои пайдоиши ғайриқонунӣ аз ҳисоби амалиёти иқтисодии хориҷӣ;

4) мавҷуд набудани эътимоди соҳибкорӣ ба ҳукумат ва аҳоли - ба бонкҳо ва ба дигар ташкилотҳои молиявӣ, ки кори онҳо бо ихтиёри амволи амонатгузoron ҳамоҳанг карда мешавад;

5) сатҳи аз ҳад баланд бардоштаи меъёрҳои фискалӣ, сифати пасти қонунгузори андоз ва мутобиқати ноқофӣ дар қабул ва ситонидани андозҳо;

6) мавҷуд набудани қоидаҳои ошкорои содироти қонунӣ сармоя аз давлат;

7) таҳдидҳои назарраси коҳиши молии дороиҳои (активҳои) асосӣ.

Фазои сармоягузори ба майли хуручи сармоя фишори чиддӣ мерасонад. Фазои сармоягузори метавонад ҳамчун маҷмӯи шароити иқтисодӣ, сиёсӣ, ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ муайян карда шавад, ки ҷаззобияти давлатро барои пасандозҳои хориҷӣ муқаррар мекунанд. Дар чунин ҳолат, арзиши фазои сармоягузори бо ҷаззобияти сармоягузори ҳамчун мешавад, ки ин объективӣ нест, зеро хавфҳои сармоягузори сарфи назар карда мешаванд, ки кадоме дар ҳама ҳолат фазои сармоягузори муайян мекунанд [16, с.58].

Рейтинги фазои сармоягузори Тоҷикистон

Нишондиҳанда	Солҳо				2018 бар 2013
	2013	2015	2017	2018	
Рейтинг дар ҷаҳон	141	166	128	126	+ 15
Бақайдгирии корхонаҳо	77	106	85	36	+ 41
Гирифтани иҷозат барои сохтмон	180	168	162	137	+ 43
Васлқунӣ ба низоми таъминоти барқӣ	181	178	173	163	+ 18
Қайдқунии моликият	82	70	97	77	+ 5

Аз ҷониби муаллиф дар асоси маълумотҳои зайл тартиб дода шудааст: **Doing Business 2014: Going Beyond Efficiency.** – Washington: DC: World Bank. 2014. – P.222; **Doing Business 2019: Training for Reform.** - Washington: DC: World Bank. 2019. – P. 5.

Тавре ки маълумотҳои ҷадвал нишон медиҳанд, Тоҷикистон дар муқоиса бо давраи охирини баррасишаванда, яъне дар соли 2018 дар байни 190 давлатҳои ҷаҳон нишондиҳандаи рейтингӣ кишвар аз рӯи фазои сармоягузори, дар муқоиса бо соли 2013 дар ҷои 126 қарор гирифтааст, ки он ба 0,9% афзудааст.

Ҳолатҳое, ки фазои сармоягузори дар кишвар бад мекунанд, меъёрҳои бозтамвил, қарзҳои беруна ва дохилӣ, ноустувории сиёсӣ дар давлат, ноустувории иҷтимоӣ, таваррумӣ назаррас, набудани буча, хароҷоти зиёд, қафомонии қонунҳоро дар бар мегиранд [8, с. 68]. Масалан, сармоягузори дар кишвар чунин омилҳо, аз қабилӣ захираҳои гаронбаҳои табиӣ, бозори бузурги дохилӣ ва имконияти иштироқи сармоягузори хориҷӣ дар хусусигардонии вазъияти миллӣ, кадрҳои нисбатан муассир ва нисбатан арзон, ки метавонистанд фавран усулҳои ҳозираро арзёбӣ кунанд, ҷалб мекунанд. Мавҷуд набудани низоми аз ҷиҳати илмӣ асоснокшудаи иқтисодӣ ва иҷтимоии беҳбуди давлат, ноустувории ҳуқуқӣ, қонунгузори бесамар, сатҳи баланди таваррум, ноустувории аъёри давлатӣ, сатҳи пасти рушди инфрасохтор, ҷинояткорӣ ва коррупсия, бюрократикунони давлат ба вазъи фазои сармоягузори таъсири манфӣ мерасонанд. Ҳама намуди хавфҳои сармоягузори (молиявӣ, экологӣ, иҷтимоӣ-сиёсӣ, саноатӣ), ки ба ҳар як давлат хосанд ва ба ҳаракати ҷараёни сармоя таъсир мерасонанд, маъноӣ аз ҳама муҳим доранд [15, с.102].

Бояд таъкид кард, ки нақши муҳимтаринро дар ташкили фазои сармоягузори таъсири мақомоти идоракунии давлатӣ ва сиёсат мебозад. Бо вучуди ин, силсилаи омилҳо (масалан, ҷуғрофӣ) ба маъмурияти давлатӣ дучор намеоянд, аз онҳо бештар қафолати ҳуқуқи моликият, равишҳо ба танзими миллӣ ва андозбандӣ (ҷӣ дар дохили кишвар ва ҷӣ берун аз он татбиқ мешаванд), равандҳои нисбатан фароҳи муқарраркунандаи сифати танзими миллӣ, масалан, дараҷаи коррупсия, илова бар ин, ташкили инфрасохтор, таъсир ба бозорҳои молиявӣ ва бозори меҳнат [13, с.168].

Дар ҳолати зиёд шудани хуручи сармоя аз кишвар, Бонки миллии Тоҷикистон имконпазири ҷорӣ намудани маҳдудиятҳои кӯтоҳмуддати ҳаракати маблағҳоро баррасӣ мекунанд. Ин тадбирҳоро танҳо дар замоне татбиқ кардан мумкин аст, ки хуручи сармоя бошиддат афзоиш ёбад. Бо назардошти вазъи кунунии ҷуғрофӣ-сиёсӣ метавон гуфт, ки он хеле хатарнок аст ва коҳиши захираҳои молиявӣ имконпазир аст. Ниҳоят, ҷаҳонишавӣ чунин тағйироти низоми муқарраршудаи муносибатҳои иқтисодии байналмилалиро ташаккул дод, ки онро нисбатан пешгӯинашаванда намуд, ки ин таҳияи пешгӯии амнияти дарозмуддати рушди иқтисодии ҷаҳонро ба таври назаррас коҳиш медиҳад.

Аз ҳамаи гуфтаҳои боло хулоса баровардан мумкин аст, ки дар мақола хусусиятҳои ҳаракати сармоя дар шароити ҷаҳонишавӣ, “фирор”-и сармоя (шаклҳо, усулҳо ва сабабҳо), илова бар ин, фазои сармоягузори ва хавфҳое, ки ба ҳаракати (гардиши) сармоя таъсир мерасонанд, таҳлил карда шудааст; бо ҳаракати сармоя тибқи ҳадафи гузошташуда ҷанбаҳои манфӣ ва мусбати равандҳои ҷаҳонишавӣ ошкор карда шудаанд.

АДАБИЁТ

1. Абалкин, Л. И. Избранные труды: в 4 т. /Л.И. Абалкин. – М.: Экономика, 2000
2. Авдокушин, Е. Ф. Международные экономические отношения: учеб. пособие /Е.Ф. Авдокушин. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Маркетинг, 2012
3. Бархатов, В. И. Транснациональные корпорации в условиях глобализации экономики: монография /В.И. Бархатов, Н.И. Кондратьев. – Челябинск : ЧГУ, 2006
4. Бхагвати, Дж. Современная глобализация и её восприятие в мире /Дж. Бхагвати, Д. Родрик, Д. Стиглиц //Век глобализации. – 2008. – № 1
5. Дергачёв, В. А. Международные экономические отношения /В.А. Дергачёв. – М.: Юнити-Дана, 2005.
6. Журавлёва, Г. П. Государство в условиях глобализации: внешнеторговый либерализм и протекционизм /Г.П. Журавлёва, М.В. Синеев, В.И. Бархатов. – Челябинск : Изд-во ЮУрГУ, 2004
7. Иванов, Н. Глобализация и проблемы оптимальной стратегии развития /Н.Иванов //Мировая экономика и междунар. отношения. – 2012. – № 2
8. Киреев, А.А. Международная экономика /А.А. Киреев. – М.: Междунар. отношения, 2010
9. Рыбалкин В.Е. Международные экономические отношения /В.Е. Рыбалкин, Ю.А. Щербанин, Л.В. Балдин. – М.: Юнити-Дана, 2011
10. Смородинская Н. Бегство капиталов как объект международных исследований / Н. Смородинская //Вопр. экономики. – 2013. – № 7
11. Ткачёв В.Н. Международное движение капитала и проблема финансовых кризисов / В.Н. Ткачёв. – М.: Макс-Пресс, 2013
12. Тушканов И.М. Вывоз капитала в условиях глобализации / И.М. Тушканов. – М., 2012
13. Фитуни Л.Л. Международное движение капитала в условиях глобализации /Л.Л. Фитуни. – М., 2011
14. Шерстнев М.А. Международное движение капитала в период рыночных реформ / М.А. Шерстнев // Экон. науки. – 2010. – № 12
15. Агентии о мори назди Президенти ҚТ, Душанбе, 2019. – с. 223.
16. Doing Business 2014: Going Beyond Efficiency. – Washington: DC: World Bank. 2014. – P.222.

АННОТАЦИЯ

ХУСУСИЯТҲОИ ҶАҲОНИШАВИИ ҲАРАКАТИ САРМОЯ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

Дар мақолаи мазкур натиҷаҳои мусбат ва манфии равандҳои ҷаҳонишавӣ ҳангоми ҳаракати сармоя инъикос карда шудаанд. Тафовутҳои ҳаракати сармоя дар муҳити ҷаҳонишавӣ, “фирор (гуреза)”-и сармоя (шаклҳо, усулҳо ва сабабҳо), инчунин фазои сармоягузорӣ ва хавфҳои, ки ба ҳаракати сармоя фишор меоранд, мавриди таҳлил қарор дода шудаанд. Барои таҳлили ҳаракати байналмилалии сармоияи хусусӣ манфиатхоро ба сохти тавозуни пардохтии кишварҳои пешрафта равона кардан лозим аст, ки дар мақола ба хубӣ таҷдиди назар шудааст. Хусусияти ҳисоби молиявии тавозуни пардохти хорича дар байни тавозуни пардохтҳои кишварҳои дорои иқтисоди гузариш, воҳҳо (займҳо) ва қарзҳо дар сохтори сармоияи ҷалбшудаи хоричӣ ва арзиши баланди намудҳои камдармади содиротии сармоягузорӣ ба ин ё он давлат ҳиссаи назаррас доранд. Дар охир дар бораи хусусиятҳои ҳаракати сармоя дар шароити ҷаҳонишавӣ хулоса карда шудааст.

АННОТАЦИЯ

ХАРАКТЕРИСТИКА ГЛОБАЛИЗАЦИИ ДВИЖЕНИЯ КАПИТАЛА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В данной статье отражены положительные и отрицательные результаты глобализационных процессов в движении капитала. Анализируются различия движения капитала в условиях глобализации, «бегство» капитала (формы, методы и причины), а также инвестиционный климат и риски, влияющие на движение капитала. Для анализа международного движения частного капитала необходимо остановиться на структуре платежного баланса развитых стран, который хорошо раскрыт в статье. Характер финансового счета внешнего платежного баланса, между платежным балансом стран с переходной экономикой, займами и кредитами в структуре привлеченного иностранного капитала и дороговизной экспорта в любую страну. В заключении приводятся особенности движения капитала в контексте глобализации.

Ключевые слова: «бегство» капитала, движение капитала, глобализация, инвестиционные риски, формы «бегства» капитала, инвестиционный климат.

ANNOTATION

THE CHARACTERISTICS OF GLOBALIZATION OF CAPITAL MOVEMENTS IN MODERN CONDITIONS

In this article is elven the positive and negative results of globalization processes in the capital movement. Differences of the capital movement in the condition of globalization, capital flight (forms,

methods and reasons), also the investment climate and risks affecting in capital movement are analyzed. To analyze the international movement of private capital, is necessary to dwell on the structure of the payments balance of the developed countries, which is well revised in the article. The nature of the financial account of the external payments balance between the balance of payments of countries with economies in transition, loans and credits in the structure of attracted foreign capital and the high cost of low-income exports of any country. The last conclusion is giren the peculiarities of capital movement in the condition of globalization.

Key words: *capital flight, capital movement, globalization, investment risks, forms of capital flight, investment climate.*